

УДК 746.3(477)

Цитування:

Варивончик А. В. Спадкування традицій у навчанні художній вишивці. *Культура і сучасність : альманах*. 2021. № 1. С. 145-151.

Varyvonchyk A. (2021). Inheritance of traditions in the training of artistic embroidery. *Kultura i suchasnist : almanakh*, 1, 145-151 [in Ukrainian].

Варивончик Анастасія Віталіївна,
доктор мистецтвознавства, доцент,
доцент Київського університету
імені Б. Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4455-1109>
varivonchik@ukr.net

СПАДКУВАННЯ ТРАДИЦІЙ У НАВЧАННІ ХУДОЖНІЙ ВИШИВЦІ

Мета дослідження – висвітлити проблему, що пов'язана із відстеженням історичної еволюції вишивки, творчої діяльності народних майстрів (на прикладі народного майстра П. Власенко) та визначити шляхи розвитку освітньо-викладацької діяльності щодо мистецтва вишивки. Актуалізується проблема відновлення реальних подій історико-педагогічного процесу, що відбувалися при школах-майстернях на українських землях. Провідним завданням постало питання привернути увагу до імен меценатів кінця XIX початку XX століття, які зробили внесок у розвиток професійної педагогіки, але чия діяльність через заборони й гоніння не дістала відповідного висвітлення та не була всебічно вивчена. Для розробки актуальної проблеми історичної української самоідентифікації важливим є встановлення навмисне забутих постатей, відновлення замовчуваних сторінок історії. **Методологія** ґрунтується на принципах історичного та мистецтвознавчого аналізу, методах систематизації фактологічного матеріалу та типологічного аналізу. Для виявлення особистого внеску майстрів у розвиток художньої вишивки використовували біографічний метод історичного, психологічного, історико-педагогічного пізнання. **Наукова новизна** полягає у розкритті нових фактів та ґрунтовному аналізі образотворчої діяльності меценатів, що опікувалися розвитком декоративно-прикладного мистецтва. Проведене вперше біографічне дослідження життєдіяльності майстрині народного мистецтва УРСР П. Власенко, з'ясований її внесок в українську культуру. Відображаючи картину життя людини в цілому, висвітлений взаємозв'язок індивідуальної історії з історією суспільства. На основі результатів проведеного дослідження та мистецтвознавчого узагальнення можемо зробити **висновки**, що традиції і сучасність тісно переплітаються. Звертаючи увагу на скарби народного мистецтва, оповідаючи про унікальний досвід майстрів минулого визначені шляхи розвитку освітньо-викладацької діяльності щодо мистецтва вишивки. Передача мистецтвознавчого досвіду при навчанні студентів основам композиційних побудов, розпізнаванню технологічного і технічного виконання традиційної орнаментальної вишивки дають можливість застосувати отримані навички в майбутньому. Запропонували сучасному поколінню отримувати знання у навчальних закладах та відповідно мотивуючи їх, педагогічні колективи надають можливість самосвідомо відроджувати та поширювати традиції минулих поколінь, пропагандуючи українське мистецтво.

Ключові слова: традиції, майстер, вишивка, творчість, декоративно-прикладне мистецтво, освіта.

Varyvonchyk Anastasia, Doctor of Art History, associate professor of Fine Art Department, Kyiv University named after Boris Grinchenko

Inheritance of traditions in the training of artistic embroidery

The purpose of the study light the problem related to the tracking of the historical evolution of embroidery, creative activity of the people's masters (on the example of the popular master P. Vlasenko), and determine the development of educational and teaching activities in the direction of embroidery art. The problem of restoring real events of the historical and pedagogical process occurring in schools-workshops on Ukrainian lands is updated. The leading task arose the question of drawing attention to the names of the patients of the late XIX century of the twentieth century, which contributed to the development of professional pedagogy, but whose activities through prohibitions and persecution did not receive appropriate lighting and was comprehensively studied. To develop an urgent problem of historical Ukrainian self-identification, it is important to establish deliberately forgotten figures, restoring the stupid pages of history **Methodology** is based on the principles of historical and art historical analysis, methods of systematization of factual material, and typological analysis. To identify the personal contribution of masters in the development of art embroidery, a biographical method of historical, psychological, historical, and pedagogical knowledge was used. **Scientific novelty**. It is the disclosure of new facts and a solid analysis of the pictorial activities of patients, which were engaged in the development of decorative and applied arts. For the first time, a biographical study of the vital activity of the Master of People's Art of the Ukrainian SSR P. Vlasenko, clarified its contribution to the

Ukrainian culture. Reflecting a picture of a person's life as a whole, the relationship between individual histories with the history of society is covered. **Conclusions.** Based on the results of the study and art historical generalization, we can draw conclusions that traditions and modernity are closely intertwined. Paying attention to the treasures of folk art, telling about the unique experience of the masters of the past, the ways of development of educational and teaching activities in the direction of embroidery art are determined. The transfer of art historical experience when teaching students the basics of composite constructions, recognizing the technological and technical execution of traditional ornamental embroidery, makes it possible to apply the surveyed skills in the future. By offering the current generation to receive knowledge in educational institutions and, accordingly, motivating them, pedagogical groups provide the opportunity to self-consciously revive and distribute the traditions of past generations, promoting Ukrainian art.

Key words: traditions, master, embroidery, creativity, decorative and applied art, education.

Актуальність теми дослідження. Про традиційне народне мистецтво вишивки, різноманітні техніки виконання, кольорові поєднання існує вагомий корпус наукових досліджень. Вишивальне мистецтво відоме з часів епохи неоліту і є одним із розповсюджених видів народного мистецтва, складовою частиною культури українського народу. Зберігання народної творчості українців, яке є підґрунтям нематеріальної культурної спадщини, означено одним з пріоритетних завдань Міністерства культури та інформаційної політики України.

Аналіз досліджень і публікацій. Вишивальному мистецтву на території України присвячені праці науковців: Л. Кравчука («Вишивка, нариси історії українського декоративно-прикладного мистецтва», 1969.), М. Новицької («Золотая вишивка Киевской Руси», 1972.), Т. Каравасильєвої («Полтавська народна вишивка», 1993., «Українська вишивка», 1993., («Шедеври церковного шиття. XII – XX століття», 2000.) та ін. Вишивання в усіх його різновидах як поширений вид народної творчості ретельно проаналізувала Р. Захарчук-Чугай («Українська народна вишивка. Західні області УРСР», 1988) та ін., Є. Причепій («Вишивка східного поділля», 2009). У зазначених публікаціях за цією тематикою йдеться про зміст, майстерність умільців, особливості образної структури, традиції, зокрема й родові, тощо. Яскравим наочним посібником є ілюстративні альбоми «Художні промисли України», 1979. (ред. Н. Кисельової), «Декоративно-прикладне мистецтво Української РСР 1970-і – початок 1980-х років», 1986 (ред. Н. Вологодська, Л. Жоголь) та ін.

Мета статті – висвітлити важливу проблему, що пов'язана із відстеженням історичної еволюції вишивки, творчої діяльності народних майстрів (на прикладі Параски Власенко) та визначити шляхи розвитку освітньо-викладацької діяльності у напрямку мистецтва вишивки.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво вишивання існувало і розвивалося на землях сучасної України вже в IV ст. до н.е., чому свідчать зображення на виробах декоративно-прикладного мистецтва, а саме, срібній вазі з кургану Чортотлик, чаші з кургану Гайманова могила та ін. [6, 45]. Фігурки на вазі з кургану Куль-Оба (IV ст. н.е.) у вишитому колами, ромбами, хрестами одязі також доводять давнє існування вишивки. Знахідки Мартинівського скарбу, кургану Соколова Могила, Сватова Лучка на території України мають свідоцтва вишитих геометричних орнаментів на одязі [6, 45]. Артефакти Соколової могили мають докази високої майстерності вишивання золотом «в прикріп» і технікою «прядильного золота» [7, 26].

У XI ст. Київ став головним осередком культури, мистецтв і ремесел, – свідчить Тітмар Мерзебурзький. «У великому місті, який був столицею цієї держави, перебувало понад 400 церков, 8 торгових площ і незвичайне скупчення народу...». Купці з усіх сторін світу з'їжджалися в місто. З Києва вирушали в Грецію цілі торговельні флоти [5, 411]. Ще до прийняття християнства існували князівські майстерні, де працювали видатні художники і майстрині вишивальниці Київської Русі. Надалі подібні майстерні створювалися при монастирях. З появою християнства на Русі, виникає інтерес до так званого живопису голкою (лицьове шиття), призначенням якого було зображення князів, зарахованих до лику святих, євангельських і біблійних сюжетів, церковних служителів. Лицьове шиття сформувалося під безпосереднім впливом Візантії. Познайомившись з новим видом шиття майстрині успішно освоїли його прийоми і техніку [7, 14]. Жіночі монастирі славилися виробами лицьового шиття. Складний процес створення характеризував шиті твори. Над одним зразком працювали кілька людей: іконописці, травщики і словописці. Перші малювали зображення, наступні – візерунки («трави») і написи («слова»). Виконували

зразок на папері, а з паперу переводили на тканину. Іноді малювали прямо на тканині чорнилом, сажею, білилами та іншими фарбами. Нанесений на тканину малюнок майстрині обметували, а потім вишивали. При вишиванні використовувалися шовкові нитки і різні сорти золотих ниток: прядильні, волочені, скані, трунцал, канітіль, бить [7, 18]. Для цього виду вишивки застосовували атласну стрічку, яка виконувалась «гладдю» (стіжки щільно прилягають один до одного), або «в розкол» (голка проколєє в середину попереднього стібка). Так само у вишивці використовували і перли, дорогоцінні та напівдорогоцінні камені, прикрашаючи вироби басмою, гравіруванням, черню, карбуванням, емаллями. З XVI століття золоті і срібні нитки витісняють різнокольорові шовкові. Незважаючи на те, що на початковому етапі існування християнства на Русі грецькі майстри взяли активну участь в створенні пам'ятників мистецтва, місцеві майстри спромоглися переробити візантійський стиль і створити мистецтво художньої вишивки, що якісно відрізнялося від мистецтва вишивки Візантії. У творах виявляється зв'язок з народною вишивкою, яка характеризувалася простотою і ясністю композицій, графічністю і чіткістю візерунків, обмеженою кольоровою гамою, певною спільністю в розумінні декоративності. Провідна роль іконопису вплинула на посилення образотворчого початку в творах шиття [7, 18]. На шитих виробах були знайдені повідомлення, які свідчили, що при дворах князів, знаті були свої майстерні художнього шиття, де працювали спеціально підібрані і добре навчені вишивальниці. Майже в кожному заможному будинку Київської Русі були особливі світлі кімнати – «світлиці», відведені для жіночого рукоділля. У цих кімнатах під керівництвом господині, талановитої майстрині художнього шиття працювало іноді до півсотні майстринь. У XVII ст. вишивка в національному костюмі знаходить ще більше застосування. У цей період мистецтво шиття (шовком, золотом, перлами) досягло розквіту. Початок XVIII століття відзначився розвитком усіх видів мистецтв на території України, в тому числі вишивки та шиття, що було викликано загальним культурним і соціально-економічним підйомом [4, 46]. Наприкінці XVIII ст., і особливо в другій половині XIX ст. набуває великого значення виробництво вишитих виробів для продажу. Цей період ознаменувався в історії як час визнання та поновлення народної творчості. У другій

половині XIX – початку XX ст. народні промисли привертати увагу представників інтелігенції, які вивчали мотиви задуму майстрині для створення малюнку, практичне виконання зразку на полотні, тим самим досліджуючи і підтримуючи вишивальне мистецтво. Організовувалися земські школи-майстерні, які готували майстринь з вишивального мистецтва, велика увага приділялась якості і поліпшенню художнього вигляду вишитих виробів. Керівниці майстерень у виборі малюнків для вишивок дотримувалися старовинних орнаментальних зразків, а також візерунків, складених художником. Ці школи впливали на народну вишивку в частині запозичення нових технік і деяких орнаментальних композицій. Однак їх вплив на вишивку в цілому був все ж таки обмеженим. Вироби деяких майстерень занадто різко відрізнялися від місцевої вишивки, що не відповідало традиціям і смакам населення. Вишивка, значно поширена як домашнє заняття, починає співіснувати з вишивальним промислом. Ці традиції навчання вишивці збереглися до XX століття. Українська вишивка, що була успадкована з давніх часів, залишалась великим мистецтвом, у якому традиції зберігались ретельніше ніж в інших видах народної художньої творчості. На теренах України вишивка була розповсюджена у кожному районі та селі, застосовувались майстринями улюблені кольори і техніки виконання, таємниці яких передавалися нащадкам з покоління в покоління [4, 115].

Наприкінці XIX – початку XX століття, в епоху, сказати б «пандемічного» поширення стилю модерн, який яскравим «відлунням» відбився в усіх видах пластичних мистецтв, його впливу зазнало й мистецтво вишивання [4, 64]. У 1910-х роках в галузі мистецтва позначилися різноплановими пошуками «авангардистів» – від постімпресіоністів та експресіоністів – до кубістів, футуристів та футурокубістів. Суттєво відзначився «початок 20-х років XX століття, – зазначає науковець Кара-Васильєва, – в Україні відбуваються процеси формування різноманітних художніх напрямів в образотворчому мистецтві, та активного співробітництва художників з народними майстрами, їх звернення до символічної мови народної творчості. Взаємовпливи народного та професійного мистецтва сприяли виникненню нових художніх течій та мистецьких стилів у декоративному та ужитковому мистецтві, призвели до глибоких змін і народження

напрямку українського модерну – авангарду» [4, 64].

Слово «авангард», яке французького походження: *avant* (передній) + *garde* (охорона). Так називали у французькій армії «передовий загін». Це слово свого часу (на початку ХХ ст.) використали войовничо налаштовані борці з традиціями у мистецтві для метафоричного означення свого мистецтва [4, 64].

Доктор мистецтвознавства Т. Кара-Васильєва вважає, що «формування стилю з ретроспективою на героїчне минуле, посилює ідеологічну спрямованість. Ця тенденція збігається «як з побудовою нового суспільства, так і відродженням національної культури». Не випадково саме у цей час в Україні поширюються нові мистецькі ідеї (Е. Прибильська, О. Екстер, К. Малевич та ін.), прикладні аспекти яких, на думку дослідниці, розвинуті у різні напрямки та види конструктивізму художньої промисловості. Дивовижно, але факт: у мистецтві вишивання майданчиками цих нових тоді ідей стали художньо-творчі та навчальні осередки в українських селах Вербівка та Скопці. Одним з «прапорonoсців» – власне прапорonoсець! – і була Параска Іванівна Власенко (1900 –1960)» [4, 64]. Народилась видатна майстриня у згаданому селі Скопці Баришівського повіту Полтавської губернії (сьогодні с. Веселинівка Київської області). Виросла у незаможній, багатодітній селянській родині. З малих років працювала по господарству, в наймах, вишивала «на замовлення» [3]. «В 1910 році в Скопцях поміщиця Анастасія Семиградова відкрила навчальну майстерню де проходили навчання з килимарства та вишивки якою керувала художниця Євгенія Прибильська. В селі та за його межами було оголошено, що всі бажаючі дівчата можуть приходити на навчання. У власному будинку Семиградова облаштувала підготовчу школу, а потім і Скопечке вище училище, повідомивши, що здобувати освіту можуть всі, хто прагне до навчання. Підчас перерви учні пили гарячий чай з булочками, які оплачувала Анастасія Василівна. Школярі забезпечувались повноцінним викладанням найнеобхідніших предметів: арифметика, алгебра, геометрія, фізика, малювання, креслення, мова. Сама ж Семиградова була талановитим художником, яка присвятила своє життя організації народного промислу та меценатству. Збирала зразки вишивок, орнаменти та вироби ручної роботи, виконані місцевими жителями» [3]. Саме таким чином було засноване кустарне

виробництво, що сприяло розвитку та відродженню народних промислів.

Сидять, зліва направо: У. Семиградова, А. Семиградова, Е. Прибильська, О. Прибильська; у другому ряді стоять: невідома, Ф. Леонтович, А. Новікова. с. Скопці 1910-1916 рр. [9].

До школи-майстерні Параску Власенку прийняли у віці 13 років. У майстерні документальних відомостей про П. Власенку не збереглося. Поштовхом тому стали події, пов'язані з революцією, розрухою, голодомором, важкими воєнними роками [3]. Та, попри усі незгоди, художньо обдарована юна майстриня прагнула до творчого саморозвитку. Вікові традиційні орнаменти ХVІІІ століття наштовхували творчість майстрині до органічного кольору, ритму, течії барокової вишивки, килимарства, розпису. Мистецьки уподобання керівників згаданої школи-майстерні поміщиці Анастасії Семиградової також відіграли важливу роль у формуванні творчої особистості П. Власенко. На жаль, ранні роботи її творчості не збереглися.

Поміщиця Анастасія Семиградова (1879-1932) Власниця згаданої школи-майстерні [9].

У 30-х роках ХХ століття до Параски Власенко приходять визнання. Комітет з

підготовки Першої республіканської виставки народної творчості запросив її до Києва, де були виставленні декоративні панно. Після участі у виставках в Києві, Москві, Ленінграді художниці було надано звання «Майстер народної творчості». Неабиякий успіх мали твори Параски Власенко і на виставці в Парижі, яка проходила під девізом: «Мистецтво і техніка в сучасному житті» [3]. «У 1935 році Параску Власенко запрошують на роботу та навчання до Києва у школу майстрів народного мистецтва, яка знаходилась на території Києво-Печерської лаври, де сьогодні розташовано Національний музей українського народного декоративного мистецтва. У 1936 р., з метою підготовки Першої української виставки народного мистецтва, цей заклад було реорганізовано у Центральну експериментальну майстерню. Виставка відбулась і Параска Іванівна однією із перших отримала почесне звання «Майстер народного мистецтва УРСР та була відзначена дипломом I ступеня» [3].

«Наприкінці 30-х років ХХ століття художниця починає працювати в жанрі монументального мистецтва. В 1938 році її запрошують до Москви виконати розпис стін та вітраж Павільйону України на Всесоюзній сільськогосподарській виставці» [1]. «Постійна робота в цьому жанрі починається з 1949 року. Народну майстриню запрошують на посаду молодшого наукового співробітника Інституту монументального живопису та скульптури Академії архітектури УРСР і працювала П. Власенко до реорганізації Академії 1957 року» [1].

Декоративне панно 1936 р. [9].

П.Власенко за роботою [9].

Декоративне панно 1938 р. [9].

У цей час Параска Власенко створила цілий ряд декоративних панно, в яких експериментувала як у створенні просторових композицій, так і працювала над традиційною композицією «вазона», який у майбутньому став у творчості художниці найрозвинутішим орнаментальним мотивом, – відзначає уже згадувана дослідниця творчості П. Власенко, Кара-Васильєва [3].

Протягом творчого шляху художниця поступово відходить від традиційних «шаблонів», зламуючи їх, запроваджуючи свій стиль – власне «авангардний» тоді. Судячи по її малюнках, цей відхід – перехід здійснювався по лінії відходу від натуралістичного («фотографічного») відтворення рослин до їх «узагальненого», «абстрактного» бачення. Квіти, листочки та стебла в малюнках мають різницю в декоративності. Відсутня чіткість всіх елементів малюнку, квіти набувають масової форми з м'яким меланжевим переходом. Самі елементи квіток вже не такі подрібнені, як це було в роботах 1938 р. Листочки також мають форму міцності з легким вкрапленням елементів з Петриківського розпису, ніби рослина ще зростає і має можливість квітнути в майбутньому. Стовп квітки має форму міцного дерева, яке тягнеться до сонця після дощу. В

малюнках майстрині в 1941 році «вазон» зникає [1].

Протягом багатьох століть джерела натхнення українських майстрів продовжує своє існування. Творчість народного майстра-художниці Параски Власенко – це важливий творчий доробок в розвитку декоративного мистецтва. Під час навчання і роботи П. Власенко виконувала вироби на продаж, як і інші колеги, що сприяло зміні характеру промислу і переходу його на промислові основи. Тобто це вже був не художній промисел, а художня промисловість. З часом твори майстрині вже не продавались. Власенко брала участь у вітчизняних і міжнародних виставках, отримуючи медалі й грамоти. Зразки та ескізи робіт майстрині і досі зберігаються в архівах музеїв декоративно-прикладного мистецтва, надаючи можливість молоді знайомитись з історичним скарбом української культури [1].

Український народ дбайливо зберігає традиції вишивки. Дати нове життя найвідомішому з давніх-давен промислу, відкриваючи навчальні заклади, організовуючи гуртки, що спеціалізуються на навчанні художньої вишивки – це завдання самосвідомих верств населення, які небайдужі до майбутнього України. Існує нескінченне число варіацій орнаментальних мотивів, комбінування швів, поєднання кольорів і т. ін. Традиції і сучасність тісно переплітаються. Для того щоб дати тій чи іншій техніці вишивки нове життя, необхідно вивчити історію її розвитку, її традиційну технологію і характер орнаменту. Сучасні викладачі в навчальних закладах проводять плідну роботу зі збору та обробки літературного, ілюстративного, наукового, музейного матеріалу; вивчають особливості композиційного ритму, стилю, способу орнаменталізації при виконанні різних старовинних технологій. Музеї, архіви, центри розвитку народного мистецтва мають безмежно велику кількість надбань для вивчення та надання можливості усім охочим отримати знання з мистецтва вишивки. Накопичений освітній матеріал введений в навчальні програми, дозволяє виконувати сучасні вироби, використовуючи традиційну вишивку. Старовинні технології народної вишивки зайняли особливе місце в програмі професійної підготовки художників декоративно-прикладного мистецтва, дизайнерів одягу, викладачів з образотворчого мистецтва, фахівців з музеєзнавства та ін. У

навчальні програми з предметів «Декоративно-прикладне мистецтво», «Народна художня творчість», «Декоративно-прикладне мистецтво: художній текстиль», «Проектування та робота в матеріалі», «Експертиза пам'яток вишивки і ткацтва» – введені теми по освоєнню старовинних технологій та технік з вишивки. Таким чином, традиційні технічні прийоми в новому виконанні набувають іншого звучання. Намічається тенденція до збагачення та розповсюдження поширених прийомів, котрі в різних поєднаннях створюють сучасний декоративний візерунок, який за кольором, ритмом і фактурою співзвучний модним тенденціям оформлення творів та виробів. У результаті освоєння навчальних програм студенти набувають знань в галузі історії вишивальних центрів і художньо-стилістичних особливостей кожного творчого осередку: їх технік, кольорової гами, а також мають можливість придбати навички практичного застосування проектування і освоєння технології виконання різноманітних виробів, оформлених художньою вишивкою. Сукупність навчальних дисциплін є основою для чіткого і планомірного придбання студентами необхідних знань, умінь для подальшої самостійної професійної діяльності.

Наукова новизна. Вишивка як вид декоративно-прикладного мистецтва розглянутий у розрізі історичних подій, що підкреслено прикладом творчого шляху Майстрині народного мистецтва УРСР П. Власенко. Визначені шляхи розвитку освітньо-викладацької діяльності у напрямку мистецтва вишивки.

На основі результатів мистецтвознавчого та історичного аналізу можемо зробити висновки, що традиції і сучасність тісно пов'язані. Звертаємо увагу на нетлінні скарби народного мистецтва, відкриваючи унікальний досвід майстрів минулого. Сьогодні в ХХІ столітті актуальним постає питання збереження, використання мистецтвознавчого досвіду та навчання молоді, розпізнання технологічного та технічного виконання вишитих творів. Запропонувавши сучасному поколінню отримувати знання у навчальних закладах та, відповідно, мотивуючи їх, педагогічні колективи надають можливість самосвідомо відроджувати та поширювати традиції минулих поколінь, пропагандуючи українське мистецтво.

Література

1. Авангардні напрямки в мистецтві XIX–XX ст. 2000. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-2448-1> (дата звернення: 24.03.2019).
2. Відомі українці. Параска Власенко (1900). http://www.calendarium.com.ua/paraska_vlasenko_1900 (дата звернення: 28.05.2019).
3. Кара-Васильєва Т. Народне мистецтво і художники авангарду. 2018 <http://uartlib.org/narodne-mystetstvo-hudozhnyky-avangardu/> (дата звернення: 15.05.2020).
4. Кара-Васильєва Т. Українська сорочка: таємниці чарівної нитки. Київ: Мистецтво, 1982. 146 с.
5. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. Москва: Наука, 1982. 590 с.
6. Селівачов М. Р. Нові тенденції і проблеми деревообробного промислу. // Художні промисли: теорія і практика. Збірник наукових праць. Київ, 1985. С. 35–54.
7. Сусак К. Р., Стеф'юк Н. А. Українське народне вишивання. Київ. Науковий світ, 2006. 284 с.
8. Художественное шитьё Древней Руси в собрании Загорского музея. Москва. Советская Россия, 1983. 295 с.
9. Шестакова О. Параска Власенко (1900-1960). 2009. URL: <http://be-inart.com/post/view/1032> (дата звернення: 24.03.2019).

References

1. Avangard directions in the art of 19-20 centuries. 2000. Retrieved from: <http://www.refine.org.ua/pageid-2448-1> [in Ukrainian].
2. Famous Ukrainians. Paraska Vlasenko (1900). Retrieved from http://www.calendarium.com.ua/paraska_vlasenko_1900. [in Russian].
3. Kara-Vasyl'ieva T. (2018). Folk art and avant-garde artists. Narodne mystetstvo. Retrieved from: <http://uartlib.org/narodne-mystetstvo-hudozhnyky-avangardu/> [in Ukrainian].
4. Kara-Vasyl'ieva T. (1982). Ukrainian Shirt: Mysteries of the charming thread. Kyiv. Mystetstvo. [in Ukrainian].
5. Rybakov B.A. (1982). Kievan Rus and Russian principalities of the XII-XIII centuries. Moscow. Nauka. [in Russian].
6. Selivachov M. R. (1985). New trends and problems of woodworking Artistic crafts: Theory and practice. Collection of scientific works. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Susak K. R. & Stef'iuk N. A. (2006). Ukrainian folk embroidery. Kyiv: Naukovyj svit. [in Ukrainian].
8. Artistic sewing of ancient Russia in the collection of the Zagorsk Museum (1983). Moscow. Sovetskaya Rossiya. [in Russian].
9. Shestakova O. Paraska Vlasenko (1900-1960). 2009. Retrieved from: <http://be-inart.com/post/view/1032> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 25.01.2021
Отримано після доопрацювання 09.02.2021
Прийнято до друку 15.02.2021*